

Wyznaczniki przemian życia społecznego

Adam Sosnowski

Je náročné v limitovanom rozsahu recenzovať prácu, u ktorej už jej názov – Determinanty zmien spoločenského života – implikuje komplexnosť témy, ktorej je venovaná. Navyše ide o syntetické dielo, završujúce takmer stovku čiastkových štúdií a publikácií z ostatných štyroch desaťročí, dokumentujúce nielen šírku autorových záujmov no aj jeho sociologickú ale aj filozofickú, psychologickú, antropologickú, historiografickú či pedagogickú erudíciu.

Hlavným konceptom práce je vlastné chápanie spoločenského života ako priesečníka pôsobenia siedmich rozhodujúcich determinantov (faktorov, činiteľov), ktorými sú z pohľadu autora spoločenská zmena, sociálny konflikt, stereotypy, identita, transformácia, lokálnosť a mládež. Týchto sedem faktorov je uvedených nielen v podtitule práce, ale zároveň je im venovaných aj jej sedem kapitol.

Štruktúra publikácie je však oveľa zložitejšia ako by ponúkal postup od kapitoly ku kapitole a zodpovedá autorovej snahe o komplexnosť chápania obsahu pojmu spoločenský život: každý z uvedených siedmich faktorov je analyzovaný v príslušnej kapitole vždy aj z hľadiska všetkých (alebo aspoň väčšiny) ostatných zvolených faktorov.

V prvej kapitole o spoločenskej zmene autor napríklad prezentuje vývoj záujmu o tému od Herakleitovho konceptu *panta rhei* a od Platóna, Aristotela, sv. Augustína, Tomáša Akvinského, Machiavelliho, Bodina, Grotiusa a Hobbesa, cez osvietencov, Turgota a Condorceta až po de Tocquevila a Comta, pričom spoločenskú zmenu vníma v kontexte evolúcie, revolúcie, rozvoja, pokroku, pohybu, dynamiky, cirkulácie, transformácie, prevratu, procesu, premeny, adaptácie, prispôsobenia, integrácie, dezintegrácie, diferenciácie, modernizácie, industrializácie, sekularizácie, urbanizácie, sociálnej mobility, difúzie atď. Zo štyroch súčasných pohľadov na spoločnosť podliehajúcu permanentnej sociálnej zmene: evolucionistickej (v dvoch variantoch: teórie modernizácie a teórie postindustriálnej spoločnosti), cyklickej (s akcentovaným princípom imanentnej zmeny), dialektickej (presadzovanej historickým materializmom) a teóriou utvárania sa spoločnosti (*stawanie się społeczeństwa* – v koncepte poľského prof. P. Sztompku), považuje práve tento posledný z hľadiska sociológie za hlavný, prezentovaný v prúde historickej sociológie (P. Abrams, N. Elias, Ch. Lloyd, M. Mann, T. Skocpol, Ch. Tilly) a v prúde teórie sociálnej subjektivity (M. Archer, W. Buckley, T. Burns, M. Crozier, A. Etzioni, A. Giddens, P. Sztompka, A. Touraine). Takto prezentovaná spoločenská zmena je skvelým rámcom okrem iného aj pre skúmanie sociálnej identity, ako jedného z činiteľov spoločenského života.

Druhá kapitola sa týka problematiky sociálnych konfliktov. Aj v úvode tejto kapitoly je tematika prezentovaná z historicko-porovnávacej perspektívy: spoločenské zmeny sa realizujú v dvoch paradigmách – v paradigme konsenzu a v paradigme konfliktu. Spomedzi viacerých rovín sociálnych konfliktov venuje autor pozornosť najmä konfliktom vo vzťahu moci a spoločnosti, pričom rozlišuje 1) "moc nad" – znamenajúca možnosť takého pôsobenia, aby iná osoba urobila niečo, čo by ináč neurobila; 2) "moc s" – znamenajúca možnosť koexistencie moci, opierajúcu sa o spoluprácu; 3) "bezbrannosť a závislosť", pričom tieto pocity môžu viesť k neracionálnemu a brutálnemu konaniu; 4) "mocou a nezávislosťou". Navrhne tiež typológiu sociálnych konfliktov 1) z hľadiska základných sociálnych funkcií: konflikty priaznivé rozvoju a konflikty sťažujúce rozvoj; 2) z hľadiska aktuálnej úrovne spoločenského vedomia: konflikty vedomé a konflikty neuvedomované; 3) z hľadiska vzťahu vedomia a reality: konflikty skutočné a konflikty zdanlivé.

V tretej kapitole sa autor venuje stereotypom, predovšetkým národným a etnickým, ako aj ich vzťahom k sociálnopsychologickej kategórii predsudkov. Znovu tu v úvode nachádzame odkazy na pohľady F. Bacona, J. Lockeja (*tabula rasa*) ale i F. Znanieckého. Jadrom tejto kapitoly je identifikovanie troch základných prúdov v prístupe k tejto problematike: prístupu empirického, prístupu poznávacieho a prístupu kontextovo-hodnotiaceho, pričom ako diferencujúce kritériá týchto prístupov používa podstatu stereotypu, základnú funkciu stereotypu, zložky stereotypu, rozmery stereotypu, základy vzniku stereotypov, výskumné metódy a oblasti výskytu stereotypov. Upozorňuje i na to, ako sa stereotyp môže zmeniť na vzorec sociálneho správania.

Štvrtá kapitola sa týka identity ako na individuálnej, tak aj na skupinovej či spoločenskej úrovni a potom osobitne domácej (poľskej) identity regionálnej, národnej a európskej. Identitu možno pritom skúmať z perspektívy psychologickej, sociologickej, ekonomickej, politologickej, historickej, antropologickej a etnografickej, geografickej a urbanisticko-architektonickej. V zhode s P. L. Bergerom konštatuje, že pre chápanie identity je dôležité vychádzať z toho, že vnímanie seba samého (*jažň, zážitkové JA*) a spoločnosti sú ako dve strany mince a že identita nie je pripisovaná jednotke raz a navždy, lebo napokon sa stávame takými, za akých nás považuje spoločnosť, čo opäť tvorí súčasť zmien spoločenského života.

Transformácia ako typ systémovej zmeny spoločenského života je obsahom piatej kapitoly a zároveň je výsledkom konfliktu medzi mocou a spoločnosťou, má osobitný význam z hľadiska miesta mládeže v spoločnosti atď. Transformácia je zároveň takou zmenou štrukturálnej identity, ktorá neznamena stratu identity historickej – ale transformácia vždy prináša zmeny v identitách.

Lokálnosť (Lokalność) ako názov šiestej kapitoly je lepšie zrozumiteľný, keď si všimneme názvy jej dvoch častí: Dynamika lokálnych spoločenstiev a Lokálne spoločenstvá ako prejav občianskej spoločnosti. V úvode prvej časti sa predovšetkým vymedzuje lokálne spoločenstvo a ďalšie súvisiace pojmy, pričom vo vzťahu k týmto spoločenstvám upozorňuje na význam ich trvania v čase. Osobitne si autor v rámci relevantných sociálnych spoločenstiev všima rodové a etnické spoločenstvá, územné a lokálne spoločenstvá, vzťahy mesta a vidiek ako kontinua a ako dvoch osobitných foriem spoločenstiev atď. V rámci previazanosti s ďalšími kapitolami si autor všima opäť napríklad špecifiku skupinovej identity. Prináša tiež typológiu lokálnych systémov (ako lokalít osídlených samosprávnymi spoločenstvami) a pohľad na ich fungovanie v rovine politickej, ekonomickej, sociálnej, kultúrnej a sebaidentifikačizovanejšej. Nechýba tu ani pohľad na inštitucionalizované a neinštitucionalizované formy lokálnych aktivít (miestna tlač, lokálne inštitúcie, spoločenský život atď.). V druhej časti kapitoly je lokalita vnímaná ako "malá vlasť" a ako priestor renesancie lokálnosti, pričom vyúsťuje do analýzy pozitívnych vplyvov lokálnosti na rozvoj občianskej spoločnosti.

Posledná kapitola s jednoduchým názvom Mládež začína prehľadom prúdov sociológie mládeže a problematikou kultúry mládeže. Ale ani tu nechýba previazanosť problematiky na problematiku, obsiahnutú v predchádzajúcich kapitolách.

Osobitným bonusom publikácie je v každej z jej kapitol zahrnutá často veľmi rozsiahla časť, v ktorej je "teoretická" časť aplikovaná na interpretáciu určitých období či sekvencií poľských dejín, čím sa dostáva publikácii významný rozmer čítavosti, ale zároveň verifikuje nosnosť teoretickej analýzy, ktorá je svojimi interdisciplinárnymi presahmi mimoriadne inšpiratívna nielen pre sociológov ale napríklad aj pre politológov.

Autor

dr. hab. Adam Sosnowski, prof. WSliE

Vydavateľ: Wydawnictwo Uczelniane WSliE TWP Olsztyn

Rok vydania: 2016, počet strán: 338

Jazyk: poľský

ISBN: 978-83-65376-04-6

Recenzent

doc. PhDr. Ing. Stanislav Konečný, PhD., MPA.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Fakulta verejnej správy

Katedra verejnej politiky a teórie verejnej správy

E-mail: stanislav.konecny@upjs.sk